

עדאלה עתר לבג"ץ בדרישה להסדיר דרך סלולה ובטוחה לבית הספר היסודי בכפר הלא מוכר אל-פורעה שבנגב

מרכז עדאלה עתר לבג"ץ בדרישה להוציא צו על תנאי שיורה למשרד החינוך, משרד הפנים, משרד הבינוי והשיכון והמועצה האזורית אבו-בסמה שבנגב לסלול כביש גישה לבית הספר היסודי של הכפר הלא מוכר אל-פורעה בנגב. העתירה הוגשה ביום רביעי 13.7.2005 על ידי עו"ד מרואן דלאל מעדאלה, בשם שלושה מהורי התלמידים הלומדים בבית הספר, יו"ר הוועד המקומי של אל-פורעה ומרכז עדאלה עצמו.

העתירה מתייחסת לעובדה שאין דרך גישה סלולה ובטוחה לבית הספר היסודי באל-פורעה, שבו לומדים 1,187 תלמידים. כיום אין כביש בין הכפר לבית הספר היסודי, הממוקם במרחק של ארבעה קילומטרים מהכביש הראשי הקרוב ביותר, כביש באר שבע-ערד. הדרך היחידה המחברת בין הכפר לבית הספר היא דרך עפר. בימים גשומים בחורף, הדרך נעשית בוצית ובלתי עבירה. נהגי האוטובוסים המסיעים מדי יום את מרבית התלמידים - 925 במספר - נאלצים לעתים קרובות להוריד אותם במרחק של כשני קילומטרים מבית הספר. את שאר הדרך עושים התלמידים ברגל, בשבילי עפר.

בית הספר היסודי בכפר אל-פורעה, 9 ביוני 2005 (מקור: עדאלה)

קשיי המעבר, או חוסר האפשרות המוחלט להגיע לבית הספר בחורף, מונעים במקרים רבים מהרוב המכריע של התלמידים והמורים להגיע לבית הספר בעונה זו. בגלל קשיי העבירות, בית הספר נסגר בחורף לעתים קרובות. מכאן, שהעדרה של דרך גישה סלולה ומוסדרת אל בית הספר פוגע קשות במהלך הלימודים הסדיר ומשפיע על יכולתם של התלמידים להתקדם בלימודיהם. עדאלה צירף לעתירה תצהירים של יו"ר הוועד המקומי בכפר אל-פורעה ושל הורים לתלמידים הלומדים בבית הספר. תצהירי ההורים מתארים את הנזק החינוכי שנגרם לילדיהם בגלל היעדרה של דרך גישה סלולה ובטוחה לבית הספר. לעתירה צורפו גם תמונות של בית הספר ושל דרך העפר המובילה אליו.

בתצהיר שמסר חיליל איברההים קבועה, אחד העותרים ואב לחמישה ילדים שגילם שש שנים עד שלוש עשרה שנים, הלומדים בבית הספר באל-פורעה, נאמר:

"הדרך אינה ראויה בכלל. בחורף קשה ביותר לנסוע בה, בייחוד כשמדובר באוטובוסים. הגשמים והשיטפונות שבעקבותיהם מונעים את נסיעת האוטובוס, בעיקר משום שדרך העפר אל בית הספר נהיית בלתי אפשרית לנסיעה. כתוצאה מכך, ילדי אינם פוקדים את בית הספר בימים הגשומים של החורף. בית הספר אינו מתפקד בימים אלו, בגלל חוסר האפשרות להגיע אליו בדרך היחידה המובילה לשם".

דרך העפר המובילה מהכפר אל-פורעה אל בית הספר היסודי, 9 ביוני 2005 (מקור: עדאלה)

עדאלה צירפה לעתירה גם את הפרוטוקול שנרשם בעת סיורה של ועדת החינוך והתרבות של הכנסת בכפר הבלתי מוכר אל-פורעה ובבית הספר היסודי של הכפר, ב-11 במארס 2004. בפרוטוקול מתועדים דברי ביקורת חריפים שהשמיע יו"ר הוועדה, חבר הכנסת אילן שלגי:

"מה שראינו [דרך הגישה אל בית הספר] זאת בושה וחרפה. כאשר יש גשם, ברור מה המצב כאן. לא יכול להיות שמדינת ישראל מקימה בית ספר, גם ביישוב בלתי מוכר, אבל לא סוללת דרך שמאפשרת את הגישה [אליו]. מעבר לנוחות, יש עניין בטיחותי. לזה נצטרך להתייחס דבר ראשון".

בסיכום הסיור הוסיף שלגי:

"לאחר שמדינת ישראל הבינה שאינה יכולה להתעלם מקיומם של הכפרים הבלתי מוכרים, היא הקימה בהם בתי ספר, אולם בלא הקצאה ראויה של תקציבים לבינוי. לכן בתי ספר מרכזים

למעלה מ-1,000 תלמיד בכיתות, למעלה מ-40 ילד בכיתה. [בבית הספר] חסרים מתקני שירותים, חדרי מעבדה ומחשבים, **וגם הגישה אליו היא בדרך עפר בלתי בטיחותית, שבימי גשם היא בלתי עבירה**. הוועדה משוכנעת כי המצב שראתה באל-פורעה משקף את המציאות בכפרים נוספים בפזורה הבדואית. גם אם היישובים אינם מוכרים, אי אפשר שלא להכיר בתלמידים ובחובת המדינה להקנות להם חינוך והשכלה כמו לכל הילדים במדינה".

באותו סיור הדגיש עלי ראמדין, מנהל בית הספר היסודי באל-פורעה, באוזני חברי ועדת החינוך, את הבעייתיות של דרך הגישה אל בית הספר:

"נכנסתם וראיתם את דרך הגישה. זאת דרך הגישה המשופרת. אם הייתם באים בספטמבר-אוקטובר, כשהיו הצפות, הייתם רואים את התמונה האמיתית. לפני חודשיים הורים חסכו מלחמם, התנדבו, הביאו משאיות וניסו לשפר את הדרך. אני סובל מהדרך הזאת. כל מדריך שאני רוצה להביא לבית הספר, מתנה את עבודתו בכך שידאגו להביא ולהחזיר אותו. אם מורה מאחר את ההסעה אפילו בשנייה, צריך להוציא רכב כדי להביא אותו. מורים משאירים את הרכב שלהם בחוץ ומגיעים לכאן עם ההסעה. לפעמים אחד התלמידים חולה באמצע יום הלימודים, חומו עולה, ולך תמצא את ההורה שלו. אין פלאפונים, אין קשר, או שההורים עם העדרים בגבעות. צריך לפנות למרפאה, למצוא רכב, מורה שילווה אותו. אתם מבינים מה עושה דרך הגישה? היא חלק מבית הספר, יש לה השפעה על מה שקורה בבית הספר".

עדאלה גם ציין בעתירתו שסלילת דרך הגישה לבית הספר באל-פורעה קיבלה אישור מהממשלה. האישור ניתן אחרי שהמועצה הארצית לתכנון ובנייה אישרה, ב-13 בדצמבר 2004, תוכנית מתאר מחוזית שהוגשה על ידי הוועדה המחוזית לתכנון ובנייה במחוז דרום. התוכנית מיועדת לאפשר אספקת שירותים חיוניים, לרבות שירותי חינוך, לאזרחים ערבים בדואים המתגוררים ב-16 מקומות ספציפיים בנגב, באמצעות מתן יכולת להשיג היתרי בנייה. הכפר אל-פורעה היה אחד המקומות שהוזכרו בתוכנית. יתר על כן, התוכנית האמורה מאפשרת התוויית ו/או סלילת דרכי גישה אל השירותים החיוניים, לרבות שירותי החינוך.

בעתירה מצוטטות המלצותיה של ועדת אור, שהדו"ח המפורט שפירסמה בספטמבר 2003 עמד על המציאות השוררת בכפרים הבלתי מוכרים בנגב. הדו"ח מתייחס, בין השאר, להעדר כבישים סלולים בכפרים אלה ולשירותי החינוך הלקויים שניתנים לתלמידים שם:

"תושבי הפזורה, שרבים מהם מתגוררים בפחונים ובצריפים, לא נהנו מאספקת חשמל סדירה, ממים זורמים, מפינוי אשפה ומסלילת דרכים. זרימת הביוב היתה פתוחה ונוסף לכך - הוזרמו שפכים מן הערים בנגב לנחלים שבאזורי מגוריהם. גם שירותי הבריאות, החינוך והרווחה רחוקים מן הנדרש".

ועדת האו"ם לזכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות (CESCR), בסיכום הדו"חות שפירסמה ב-1998 ושוב ב-2003, הביעה את דאגתה העמוקה לנוכח מצבם של הערבים הבדואים בישראל המתגוררים בכפרים לא מוכרים. אחת הנקודות העיקריות שצוינו בדו"ח של שנת 1998 היתה הקושי הגדול של הבדואים תושבי הכפרים הלא מוכרים בכל הנוגע לגישה לחינוך, עקב מחסור בשירותים חיוניים ובתשתיות בסיסיות, ובכלל זה כבישים. בדו"ח מ-2003 הוועדה שבה והדגישה את דאגתה לנוכח מצבם של הבדואים בכפרים הלא מוכרים והפערים המתמשכים בין תנאי החיים של היהודים והבדואים אזרחי ישראל בנגב.

העתירה כוללת גם תמצית של מאמר שכתבה ד"ר דפנה גולן-עגנון, אשר מילאה בשנים 2001-1999 את תפקיד הממונה על צמצום פערים בין האוכלוסיות השונות במשרד החינוך. מאמרה של ד"ר גולן-עגנון, שכותרתו "למה מפלים את התלמידים הערבים בישראל?" מסתיים בדברי ביקורת קשים על משמעות האפליה של התלמידים הערבים הבדואים:

"למה משרד החינוך משקיע פחות בתלמידים ערבים? מדוע הכיתות בחינוך הערבי צפופות יותר? מדוע המורים מלמדים תלמידים רבים יותר? מדוע המפקחים אחראים למספר רב יותר של תלמידים? ומדוע חלוקת השעות איננה שוויונית? למה מדינת ישראל משקיעה פחות בתלמידים ערבים? למה אנשי חינוך ערבים אינם עומדים בראש החינוך הערבי? מה זה אומר על החברה הישראלית? איזה קהילה אנחנו? איך אנחנו רוצים לראות את עצמנו בעוד חמישים שנה? לתוך איזו קהילה אנו מגדלים את ילדינו?"

כדי לספק לבית המשפט תמונה כוללת על מהות העתירה, צירף עדאלה נתונים מתוך דו"ח של מרכז אדוה, מרכז מידע על שוויון וצדק חברתי בישראל. הדו"ח הוכן על ידי ד"ר שלמה סבירסקי ואלון אטקין. הנתונים הסטטיסטיים בדו"ח - "זכאות לתעודת בגרות לפי יישוב 2002-2003" (מרכז אדוה, יוני 2004) - מראים בבירור שההישגים החינוכיים של אוכלוסיית הבדואים בנגב הם הנמוכים ביותר בישראל.

לפי נתונים אלה, בשנת 2003 היה אחוז הלומדים בכיתות י"ב מקרב התלמידים הערבים הבדואים הנמוך ביותר במדינה - 64.4% בלבד. באותה שנה למדו 84.1% מכלל התלמידים היהודים בכיתה י"ב. ביישובים מבוססים למדו 92% מהתלמידים בכיתה י"ב ובעיירות הפיתוח 89.2% מהתלמידים. 75.2% מהתלמידים הערבים, ללא התלמידים הבדואים בנגב, למדו באותה שנה בכיתה י"ב.

אחוז התלמידים שהיו זכאים לתעודת בגרות מבין אלה שסיימו י"ב כיתות, היה גם הוא הנמוך ביותר בקרב התלמידים הערבים הבדואים: 25.6%. לעומתם, 63.3% מהתלמידים ביישובים מבוססים היו זכאים לבגרות. אחוז הזכאים בכלל היישובים היהודיים היה 51.5% ובעיירות הפיתוח 49%. ביישובים ערביים, ללא התלמידים הבדואים בנגב, היו 36.3% ממסיימי י"ב זכאים לתעודת בגרות.

באופן לא מפתיע, אחוז המגיעים להשכלה אקדמית מקרב הזכאים לתעודת בגרות הוא הנמוך ביותר בקרב הצעירים הבדואים - 59.6%, לעומת 86.7% מקרב זכאי הבגרות היהודים ו-71.8% מקרב זכאי הבגרות הערבים, ללא התלמידים הבדואים בנגב.

למחסור בגישה לחינוך ולמתקני חינוך בשלב בית הספר היסודי יש השפעה מרחיקת לכת על עתידם והישגיהם של התלמידים בהגיעם לבית הספר התיכון. האוכלוסייה הערבית הבדואית בנגב, ובייחוד זו המתגוררת בכפרים הבלתי מוכרים, היא האוכלוסייה המוחלשת ביותר במדינה מבחינה חברתית-כלכלית, ובייחוד בתחום החינוך.

בעתירה נטען כי אי הסדרת דרך הגישה אל בית הספר אל-פורעה, לרבות על ידי סלילתה, היא הפרה בוטה של זכות התלמידים ביישוב לחינוך ולגישה לחינוך. לפי העתירה, זו הפרה של החוק הישראלי ושל החוק הבינלאומי בתחום זכויות האדם.

עדאלה הוסיף ונטען בעתירה כי הרשויות מוסמכות ואף מחויבות לפעול להשגת ההיתרים הנדרשים על פי דין להסדרת דרך הגישה אל בית ספר אל-פורעה, ובמיוחד הן מחויבות להקצות את המשאבים הנדרשים כדי לא לבטל את זכותם של התלמידים ביישוב לחינוך, באמצעות השארת דרך הגישה הבעייתית אל בית הספר על כנה.

להגשת העתירה לבג"ץ מטעם עדאלה קדמו חילופי מכתבים ענפים עם משרדי הממשלה הנוגעים בדבר ועם גופים ממשלתיים שונים. עדאלה פנה תחילה למשרד החינוך, אשר הפנה את הטיפול למינהלת הבדואים השייכת למינהל מקרקעי ישראל. המינהלת השיבה כי ביצוע תשתיות מחוץ לתחום יישובים בדואים איננו בסמכותה. עדאלה פנה למועצה האזורית אבו בסמה וביקש ממנה לסלול את דרך הגישה לבית הספר. המועצה החזירה את הטיפול בעניין לרשות החינוך לבדואים. בשלב זה פנה עדאלה ליו"ר הוועדה המחוזית לתכנון ובנייה במחוז הדרום, שלא טרח לענות על פניות המרכז עד להגשת העתירה.

העיכוב המתמשך בטיפול בסוגיה, חוסר המעש של הרשויות השונות והתחמקותן מאחריות מעידים על העדר תפיסה ברורה מצד רשויות אלה ועל כישלון במילוי התפקיד הנדרש מהן כגופים שלטוניים האמונים על ביצוע חובת המדינה לערוב לזכותם של ילדי הכפרים הבדואים הלא מוכרים בנגב לחינוך.

הדיון הראשון בעתירה זו נקבע ל-4 באוגוסט 2005.

לעתירה